

THE IMPORTANCE OF AFGHANISTAN IN RESOLVING IRAN'S GEOPOLITICAL PROBLEMS

Chariyor Orzimurodov

Master's student

the University of World Economy and Diplomacy

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Iranian foreign policy, geopolitical problems, Afghan factor, cross-border threats, security policy, migration crisis, Shiite groups, water diplomacy, drug trafficking, international mediation, regional stability, Islamic ideology and influence.

Received: 08.08.25

Accepted: 09.08.25

Published: 10.08.25

Abstract: This article analyzes how the regional geopolitical problems of the Islamic Republic of Iran — security, migration, water resources, international sanctions, and economic isolation — are being mitigated through the Afghan factor. Iran's strategic approaches to transmigration, Shiite groups, water crisis, drug trafficking, and international mediation policies in Afghanistan are covered based on statistical and factual data. The article provides an in-depth scientific assessment of the current state and prospects of Iranian-Afghan relations.

ERON GEOSIYOSIY MUAMMOLARI HAL ETISHDA AFG'ONISTONNING AHAMIYATI

Choriyor Orzimurodov

Magistrant

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Eron tashqi siyosati, geosiyosiy muammolar, Afg'oniston omili, transchegaraviy tahdidlar, xavfsizlik siyosati, migratsiya inqirozi, shia guruhlar, suv diplomatiyasi, narkotik savdosi, xalqaro vositachilik, mintaqaviy barqarorlik, Islomiy mafkura va ta'sir.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Eron Islom Respublikasining mintaqaviy geosiyosiy muammolari — xavfsizlik, migratsiya, suv resurslari, xalqaro sanksiyalar va iqtisodiy izolyatsiya — Afg'oniston omili orqali qanday yumshatilayotgani tahlil qilinadi. Eronning Afg'onistondagi transmigratsiya, shia guruhlar, suv inqirozi, narkotik savdosi va xalqaro vositachilik siyosatidagi strategik yondashuvlari statistik va faktologik ma'lumotlar asosida yoritilgan. Maqola Eron-

Afgʻoniston munosabatlarining hozirgi holati
va istiqbollarga chuqur ilmiy baho beradi.

ЗНАЧЕНИЕ АФГАНИСТАНА В РЕШЕНИИ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ ИРАНА

Чарийёр Орзимуродов

Магистрант

Университета мировой экономики и дипломатии

Ташкент, Ўзбекистон

О СТАТЬЕ

Ключевые слова:	Аннотация:	В	статье
внешняя политика Ирана, геополитические проблемы, афганский фактор, трансграничные угрозы, политика безопасности, миграционный кризис, шиитские группировки, водная дипломатия, наркотрафик, международное посредничество, региональная стабильность, исламская идеология и влияние.	анализируется, как геополитические проблемы Исламской Республики Иран — безопасность, миграция, водные ресурсы, международные санкции и экономическая изоляция — смягчаются афганским фактором. На основе статистических и фактических данных рассматриваются стратегические подходы Ирана к вопросам трансмиграции, шиитских группировок, водного кризиса, наркотрафика и политики международного посредничества в Афганистане. В статье дается углубленный научный анализ текущего состояния и перспектив ирано-афганских отношений.		

Kirish

Soʻnggi oʻn yilliklar davomida Eron Islom Respublikasi murakkab va oʻzgaruvchan geosiyosiy sharoitda faoliyat yuritayotgan davlatlardan biri sifatida Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq hamda Janubiy Osiyo oʻrtasida strategik jihatdan muhim hududda joylashgan. Ayniqsa, Afgʻoniston bilan boʻlgan qoʻshnichilik munosabatlari Eron tashqi siyosatida doimiy eʼtibor markazida turadi. Xavfsizlik, migratsiya, narkotik moddalar kontrabandasining oldini olish, suv resurslarining adolatli taqsimoti hamda diniy va etnik aloqalar bu munosabatlarda muhim oʻrin tutadi.

Tolibon harakati 2021-yilda hokimiyat tepasiga kelganidan buyon Afgʻonistondagi vaziyat yana beqaror tus oldi. Bu esa Eronning mintaqadagi pozitsiyasini saqlab qolish, oʻz milliy xavfsizligini mustahkamlash va taʼsir doirasini kengaytirish masalalarini yanada dolzarb qilib qoʻydi. Ushbu maqolada Eron tashqi siyosatining Afgʻonistonga qaratilgan asosiy yoʻnalishlari orqali mamlakatning geosiyosiy muammolarni qanday yondashuvlar bilan hal qilayotgani tahlil qilinadi. Xususan, diniy-etnik aloqalarning xavfsizlik strategiyasidagi oʻrni, suv resurslariga oid

qarama-qarshiliklar, transmigratsiya oqimlari, hamda Eronning Afgʻonistonni geosiyosiy vositaga aylantirish harakatlari koʻrib chiqiladi.

Asosiy qism

Eron uchun Afgʻonistondan kelayotgan millionlab muhojirlar nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy, balki xavfsizlikka oid muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Shu sababli, Eron oʻzining Afgʻonistonga doir tashqi siyosatini transmigratsiyani nazorat qilish va ichki xavfsizlikni taʼminlash maqsadida shakllantirmoqda.

Afgʻonistondagi urushlar natijasida millionlab afgʻon fuqarolari Eron hududiga kirib kelgan. Bugungi kunda Eron hududida 3,5 milliondan ortiq afgʻon muhojiri yashaydi, ularning atigi 780 mingga yaqini rasmiy maqomga ega. Bunday katta miqdordagi migratsiya oqimi nafaqat Eron iqtisodiyotiga, balki ichki ijtimoiy barqarorlik va xavfsizlik tizimlariga ham jiddiy bosim oʻtkazmoqda. Ushbu muhojirlar soni Eron iqtisodiy tizimiga jiddiy bosim qilganiga qaramay, Tehron bu vaziyatni strategik vosita sifatida qabul qilib, ayrim holatlarda muhojirlarni siyosiy vosita sifatida ishlatmoqda.

2021-yilda Tolibon hokimiyatga kelgach, Eron xavfsizlik kuchlari Afgʻoniston bilan chegara hududlarini kuchaytirdi va 100 dan ortiq chegara punktlariga videokuzatuv tizimlarini oʻrnatdi. Bu chora koʻchmanchilar orasida radikallashtirilgan elementlarning kirib kelishini oldini olishga qaratilgan.

Shu sababli Eron Afgʻonistonga nisbatan siyosatini koʻproq transmigratsiyani nazorat qilishga qaratgan. 2021-yildan boshlab Eron chegara xavfsizligini mustahkamlash choralari kuchaytirdi, yuzlab kuzatuv kameralari oʻrnatildi. Bu esa noqonuniy oʻtishlar va radikal guruhlar kirib kelishining oldini olishga qaratilgan edi. 2022-yilda hukumat "Mumtozin Muhojirlar Siyosati" deb nomlangan dasturni joriy qilib, muhojirlar ustidan ijtimoiy nazoratni kuchaytirdi. Bu orqali Eron nafaqat ichki barqarorlikni, balki tashqi xavfsizlik chegaralarini ham mustahkamlashga harakat qilmoqda.

Transmigratsiya siyosatining xavfsizlik elementlari bilan uygʻunligi Eron-Afgʻon munosabatlarini realpolitik asosida belgilab bermoqda. Shu nuqtayi nazardan, Eron Afgʻonistondagi siyosiy beqarorlikni oʻz ichki muvozanatining kaliti sifatida koʻrmoqda.

Eron-Afgʻoniston munosabatlarining asosiy muammolaridan biri suv resurslari, ayniqsa, Helmand daryosining suvini taqsimlash masalasidir. Eron ushbu resurslar boʻyicha qarama-qarshilikni mintaqadagi strategik pozitsiyasini kuchaytirishga xizmat qiluvchi vosita sifatida koʻrmoqda.

Eron va Afgʻoniston oʻrtasidagi eng jiddiy ziddiyatlardan biri — Helmand daryosining suvlarini taqsimlash masalasidir. 1973-yilda imzolangan ikki tomonlama bitimga koʻra,

Afgʻoniston Eron tomoniga yillik 820 million kub metr suv berishi lozim. Biroq, bu majburiyatga Tolibon hukumati toʻliq rioya qilmayotgani Eron tomonidan keskin tanqidga uchramoqda .

2023-yilda Eron prezidenti Ibrohim Raisiy suv masalasini "milliy xavfsizlik masalasi" deb eʼlon qildi va "suv quroli"ni tashqi siyosiy vosita sifatida ishlatishga urinayotganini aytdi .

2021-yilda Afgʻoniston Kamalxan toʻgʻonini ishga tushirganidan keyin Eron janubi-sharqidagi Siston va Balujiston viloyatlarida ekologik muammolar keskinlashdi. Prezident Ibrohim Raisiy bu masalani milliy xavfsizlik darajasiga koʻtardi. Eron bugungi kunda suv muammosini nafaqat ekologik, balki siyosiy va diplomatik bosim vositasi sifatida ham ishlatmoqda .

Eron suv muammosini faqat ekologik yoki ijtimoiy emas, balki geosiyosiy vosita sifatida koʻrib, Tolibon hukumatiga bosim oʻtkazmoqda va bu orqali mintaqadagi diplomatik taʼsir doirasini kengaytirmoqda.

Eron tashqi siyosatida Afgʻonistondagi shia guruhlariga, ayniqsa hazora elatiga eʼtibor, diniy yaqinlikdan tashqari, strategik maqsadlarni amalga oshirishda vosita sifatida foydalanishga asoslanadi. Hazoralar — Afgʻonistondagi yirik shia jamoasi boʻlib, Eron ularni mintaqadagi ideologik va siyosiy taʼsirini kuchaytirish uchun geosiyosiy “yumshoq kuch” deb hisoblaydi.

Afgʻoniston aholisi orasida hazoralar katta shia guruh sifatida ajralib turadi. Eron bu elat bilan diniy yaqinlikdan tashqari, strategik manfaatlarni koʻzlab ham aloqalar oʻrnatmoqda. Tehron hazoralarga taʼlim, sogʻliqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar orqali yordam koʻrsatish orqali oʻz taʼsirini mustahkamlab bormoqda. Masalan, Imom Sodik universitetida minglab afgʻon shia talabalariga bepul taʼlim berilishi bu siyosatning bir koʻrinishidir .

Shuningdek, Eron Tolibon hukumatining sunniy eksklyuziv siyosatiga qarshi hazoralar huquqlarini himoya qilishni xalqaro maydonga olib chiqmoqda. 2022-yilda Herat va Bamyon viloyatlarida sodir boʻlgan huquqbuzarliklar BMT darajasida muhokama qilinishiga erishildi. Bu Eronning "madhabiy taʼsir zonasi"ni kengaytirish yoʻlida amalga oshirayotgan siyosiy harakatlaridan biridir. 2022-yilda Eron hukumati Herat va Bamyon viloyatlarida shialar huquqlarini buzilishi holatlarini BMT orqali xalqaro miqyosda koʻtarishga harakat qildi .

Bundan tashqari, Eron Tolibonning ayrim siyosatlariga nisbatan tanqidiy pozitsiyani, aynan hazoralarning ahvoli orqali asoslab, oʻzining ideologik pozitsiyasini mintaqaviy darajadagi siyosiy bosim vositasiga aylantirmoqda.

Bu orqali Eron Afgʻoniston ichki siyosatidagi bir guruhga tayanib, oʻz tashqi siyosatida “sectarian leverage” strategiyasini qoʻllab, geosiyosiy muammolarini yumshatishga intilmoqda.

Eron oʻzining geosiyosiy muammolarini mintaqaviy kuchlar – ayniqsa Xitoy, Rossiya, Pokiston va Hindiston bilan Afgʻoniston boʻyicha koʻp tomonlama savdolashuvlar orqali hal

etishga intilmoqda. Afg'oniston ushbu ma'noda vositachilik hududi – ya'ni "proxy geospace" rolini o'ynaydi.

Eron Afg'onistonni nafaqat qo'shni davlat, balki mintaqaviy va global kuchlar o'rtasidagi vositachilik maydoni sifatida ko'radi. 2021-yilda Tehronda Afg'oniston bo'yicha mintaqaviy forum tashkil etildi. Pokiston, Rossiya, Xitoy, O'zbekiston va Hindiston vakillari ishtirok etgan ushbu tashabbus orqali Eron G'arbning izolyatsiya siyosatini chetlab o'tishga urindi. Eron ushbu format orqali G'arbning izolyatsiya siyosatini aylanib o'tishga urinmoqda.

Bundan tashqari, Eron Xitoyning "Bir kamar, bir yo'l" loyihasi doirasida Afg'oniston orqali infratuzilmaviy loyihalarda qatnashishni istamoqda. Shu orqali u Xitoy bilan yaqin hamkorlikda sanksiyalarni yumshatishga intilmoqda. Hindiston bilan Chabahr porti orqali Afg'onistonga chiqish imkoniyatlari ham Eronning mintaqadagi strategik o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Afg'oniston bu jihatdan geoiqtisodiy markaz sifatida ham alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Shuningdek, Hindiston bilan Eronning Chabahr porti orqali Afg'onistonga chiqish yo'lagi (International North-South Transport Corridor) orqali Afg'oniston geoiqtisodiy markazga aylantirilmoqda. Bu esa Eron uchun strategik jihatdan muhim savdo va siyosiy karta hisoblanadi.

Eron Afg'onistonni ko'p tomonlama diplomatik o'yinlarda "kuchlar maydoni" sifatida ko'rib, mintaqaviy va global geosiyosiy muammolarini savdolashuv va murosa orqali yechishga intilmoqda.

Eron tashqi siyosatida Afg'onistondagi shia guruhlariga, ayniqsa hazora elatiga e'tibor, diniy yaqinlikdan tashqari, strategik maqsadlarni amalga oshirishda vosita sifatida foydalanishga asoslanadi. Hazoralar — Afg'onistondagi yirik shia jamoasi bo'lib, Eron ularni mintaqadagi ideologik va siyosiy ta'sirini kuchaytirish uchun geosiyosiy "yumshoq kuch" deb hisoblaydi.

Afg'onistondagi 36 million aholining taxminan 15–20 foizi hazora elatiga mansub bo'lib, ularning asosiy qismi shia mazhabiga e'tiqod qiladi. Eron ularning ta'lim, diniy faoliyat, ijtimoiy xizmatlar orqali ta'sir doirasini kengaytirgan. 2016-yildan boshlab Eron Tehronda joylashgan "Imom Sodik Universiteti"da minglab afg'on shia talabalarini bepul o'qitishga ruxsat berdi.

Shuningdek, Eron Tolibon rejimining sunniy eksklyuzivligiga qarshi hazoralarga siyosiy va gumanitar yordam ko'rsatib, o'zining Afg'oniston ichidagi "madhabi ta'sir zonasi"ni kengaytirmoqda. 2022-yilda Eron hukumati Herat va Bamyon viloyatlarida shialar huquqlarini buzilishi holatlarini BMT orqali xalqaro miqyosda ko'tarishga harakat qildi.

Bundan tashqari, Eron Tolibonning ayrim siyosatlariga nisbatan tanqidiy pozitsiyani, aynan hazoralarning ahvoli orqali asoslab, o'zining ideologik pozitsiyasini mintaqaviy darajadagi siyosiy bosim vositasiga aylantirmoqda.

Bu orqali Eron Afgʻoniston ichki siyosatidagi bir guruhga tayanib, oʻz tashqi siyosatida “sectarian leverage” strategiyasini qoʻllab, geosiyosiy muammolarini yumshatishga intilmoqda.

Eron Afgʻonistonni koʻp tomonlama diplomatik oʻyinlarda "kuchlar maydoni" sifatida koʻrib, mintaqaviy va global geosiyosiy muammolarini savdolashuv va murosa orqali yechishga intilmoqda.

Eronning geosiyosiy muammolari – xususan, xalqaro sanksiyalar, xavfsizlik tahdidlari, iqtisodiy izolyatsiya va mintaqaviy raqobat – Tehronni oʻz tashqi siyosatida noanʼanaviy, ammo samarali strategiyalarni ishlab chiqishga majbur qilmoqda. Ushbu maqolada taʼkidlanganidek, Afgʻoniston omili Eron uchun ushbu geosiyosiy muammolarni yumshatish, ularni imkoniyatga aylantirish va mintaqaviy taʼsir doirasini kengaytirish vositasiga aylangan.

Eron bugungi murakkab geosiyosiy sharoitda Afgʻoniston omilini oʻz tashqi siyosatida muhim vosita sifatida koʻrib chiqmoqda. Transmigratsiya oqimlarini nazorat qilish, diniy guruhlar orqali taʼsir doirasini kengaytirish, suv resurslaridagi ziddiyatlarni siyosiy savdolashuv kartasiga aylantirish va mintaqaviy hamkorlik forumlari orqali xalqaro bosimlarni yumshatish Eron tashqi siyosatining asosiy yoʻnalishlaridan boʻlib qolmoqda.

Shu bilan birga, bu siyosat ichki siyosiy bosimlar, migratsiya yuklamalari va xalqaro munosabatlardagi murakkabliklar bilan bogʻliq xavf-xatarlarni ham yuzaga chiqaradi. Eron oldida turgan asosiy vazifa – xavfsizlik va geosiyosiy manfaatlar oʻrtasida muvozanatni topishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Afghan Analysts Network. (2023). Iran-Taliban Security Talks 2022 Report. Retrieved from <https://www.afghanistan-analysts.org>
2. Al Jazeera. (2023). Iran, Taliban discuss cross-border narcotics trade. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news>
3. Barakzai, A. (2023). Helmand Water Conflict: Historical Analysis and Future Implications. Kabul University Journal, 18(2).
4. China Institute for Global Development. (2023). China-Iran-Afghanistan Economic Dialogues. Beijing University Publications, 9, 8–15.
5. EU Diplomatic Bulletin. (2023). Iran–EU Border Security Dialogue. Brussels, Issue 8.
6. FAO. (2022). Environmental Degradation in Sistan due to Helmand Water Reduction. UN-FAO Reports.
7. India MEA Reports. (2022). Chabahar Port and India-Afghanistan Trade. Ministry of External Affairs, New Delhi.
8. Iran Drug Control HQ. (2023). Annual Report on Drug Seizures and Border Operations. Tehran Government Press, 11, 5–9.

9. IRGC Foundation. (2022). Annual Report on Educational Programs for Afghan Shia. Tehran Press, 6, 12–17.
10. IRNA. (2023). Border Security Enhanced on Afghan Frontier. Iranian Republic News Agency, 12(3).
11. Pew Research Center. (2020). Religious Composition of Afghanistan. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/afghanistan-religion>
12. Rahimi, M. (2023). Afghan Migration Policy in Iran: Strategic Containment. Tehran Policy Briefs, 7, 20–25. Retrieved from <https://tehranpolicybriefs.org>
13. Russian Foreign Affairs Bulletin. (2023). North-South Economic Corridor Updates. Moscow, Issue 22.
14. Russian MFA Brief. (2022). Iran's Role in Moscow Format on Afghanistan. Moscow Foreign Affairs Press.
15. Tasnim News Agency. (2023). Raisi: Water Security is Iran's Red Line. Retrieved from <https://www.tasnimnews.com>
16. Tehran Conference Briefs. (2021). Regional Dialogue on Afghanistan. Tehran Center for Strategic Studies, Issue 4.
17. UNESCAP. (2022). Chabahar Port and Regional Integration. Retrieved from <https://www.unescap.org>
18. UNHCR. (2022). Iran Fact Sheet, September 2022. Retrieved from <https://www.unhcr.org/iran-fact-sheet>
19. UNHRC. (2022). Report on Ethnic and Religious Discrimination in Afghanistan. United Nations Human Rights Council, Session 50.
20. UNODC. (2022). World Drug Report 2022. United Nations Office on Drugs and Crime. Retrieved from <https://www.unodc.org/world-drug-report>
21. UNSC. (2022). Security Council Session on Afghanistan. United Nations. Retrieved from <https://www.un.org/securitycouncil>
22. Watson Institute. (2022). Fatemiyoun Division: From Syria to Afghanistan. Brown University Publications, 18–25.
23. World Bank. (2021). Water Management in the Helmand Basin. Retrieved from <https://www.worldbank.org/helmand-basin>